

HET LEVEN VAN TOEN

JAN NIJENHUIS

Moet je horen (korte verhalen, 2013)
Alles begon met Jopie (korte verhalen, 2015)

HET LEVEN VAN TOEN

samengesteld en uitgegeven door
Jan Nijenhuis

HET LEVEN VAN TOEN

Een aantal korte verhalen, redactionele artikelen en een vleugje humor, zoals verschenen in het Amsterdamse weekblad
HET LEVEN GEÏLLUSTREERD
in de jaren 1915 - 1917

De inhoud van dit boek is in de oorspronkelijke vorm en spelling overgenomen uit de originele weekbladen.

Eerste druk 2015

Omslag: Carl Larsson, Portrait of Dora Lamm, 1917

Uitgever: Jan Nijenhuis

i.s.m. BraveNewBooks/Singel Uitgeverijen

ISBN: 9789402131710

©Jan Nijenhuis 2015

INLEIDING

Het in Amsterdam uitgegeven weekblad *Het Leven* behoorde tot de meest roemruchte publiekstijdschriften in Nederland. In het begin van de twintigste eeuw drukten kranten nog nauwelijks foto's af. De techniek stond een snelle verwerking van foto's in kranten nog niet toe. Verschillende nieuwe geïllustreerde weekbladen voorzagen rond 1900 in die leemte. Eén van deze weekbladen was het in 1906 opgerichte *Het Leven Geïllustreerd*, zoals de volledige titel luidde. Met hun foto's lieten de tijdschriften zien dat het nieuws in de kranten werkelijk gebeurd was: de camera kan toch niet liegen?

Het Leven onderscheidde zich al snel van zijn concurrenten. Het was niet gebonden aan een maatschappelijke zuil en werd bekend om zijn aandacht voor sensationeel nieuws, misdaad, sport, vorstenhuizen en bekende personen. De jaarlijkse zomerse badnummers waren na een aarzelend begin in 1910 zeer in trek en verschenen al snel in dubbele oplage..

Het Leven was het eerste publiekstijdschrift dat van begin af aan fotografie inzette om sociale misstanden aan de kaak te stellen. Ook gingen redacteuren van *Het Leven* vermomd als bedelaar op stap om met een verborgen camera de reacties van het publiek te registreren. De *Leven*-camera was erbij wanneer de redactie van mening was dat bepaalde autoriteiten wel erg preuts te keer gingen. Het wereldnieuws kwam voor het Nederlandse publiek ook uitgebreid in beeld. Er is onder andere aandacht voor de ontwikkeling van de luchtvaart, de Eerste Wereldoorlog, de Roaring Twenties en de opkomst van Hitler in Duitsland.

De bezetting van Nederland in de Tweede Wereldoorlog leidde in 1941 tot de gedwongen opheffing van *Het Leven*. De Duitsers vonden het blad met zijn anti-autoritaire geschiedenis niet passen binnen hun 'nieuwe orde'.

Spaarnestad

Dit boek bevat een aantal korte verhalen en redactionele artikelen uit de periode 1915 - 1917 en geeft een indruk van de destijds gehanteerde schrijfstijl en van het leven ten tijde van de eerste wereldoorlog. Aangezien de originele tijdschriften zeldzaam zijn geworden heb ik een aantal van deze verhalen en artikelen gebundeld. Daarmee is dit boek eigenlijk een tijdsdocument geworden. Verder heeft deze bundel tot doel de korte verhalen, welke ruim honderd jaar geleden zijn geschreven en gepubliceerd, opnieuw onder de aandacht te brengen van de huidige generatie met het doel deze voor langere tijd te bewaren.

Jan Nijenhuis

Het verhaal van den gek

Door Leo Lauer
Dinsdag, 21 December 1915

De gek toefde boven, in de blokzaal van het hospitaal. Men had hem er sinds eenige dagen opgesloten. Thans zou hij naar eene inrichting voor krankzinnigen worden overgebracht. Met deze taak werden een sergeant, een hospitaalsoldaat en schrijver dezes belast.

Het was een heldere, zonnige Septemberdag, dat het geschieden moest, dat wij z.g. op transport gingen. Tegen twaalf uur zouden wij vertrekken, per vigilante van het ziekenhuis naar het station, vervolgens met de trein naar het oord onzer bestemming.

Reeds om elf uur werd ik tot de blokzaal toegelaten. De gek verbleef er in een kooi, ruimte, waarin alleen wat beddegoed op den grond was gespreid, terwijl het geheel door lange, sterke, houten palen en latten werd afgesloten.

De arme kerel stond er in zijn cel. Een jonge bewaker hielp hem bij 't aankleeden. 'n Jonge, blonde kerel was hij, de patiënt, blijkbaar 'n ferme pooteling, van twintig zomers. We zouden, kwam hij tenminste in opstand, 'n vinnig hapje aan hem hebben.....

Toen hij me zag, flitste er een angstig flitsje in zijn oogen. Hij rukte den vierkanten, ruwigen kop in den nek, strekte het gepeesde, bonkige lijf. Dan stak hij, in woest beweeg, de rechter-hand in de lucht, gilde, als ging hij een eed afleggen:
- "Hoei.....hoei.....zweer, zweer.....ben je vriend of ben je vijand.....hoei.....hoei.....as je met me bent, steek dan je vingers omhoog!"

Er schokte blijkbaar een vreemd ontroeren door zijn corpus. De nekspieren waren ontzaglijk gespannen. De oogen bolden in het fel rood kleurend hoofd. Zalvend zong zijn kreet:
- "Steek je vingers omhoog.....als je tenminste een vriend, een vriend van me bent!"

Ik keek de stumper efkens aan. Daar stond ongetwijfeld een slachtoffer van de mobilisatie, van den wreeden oorlog: een reeds voor dien tijdgeestelijk zwakke, die piekerend, mijmerend, in een soort psychomachie was ten onder gegaan!
- "Wie met mij is, zwere bij Mohamed!" schreeuwde hij weer, de klanken pathetisch-lang rekkend.

Wàt op zulk een oogenblik te doen, ami lecteur? De schouders ophalen? Tot kalmte aanmanen? Gezwam in 't kwadraat!
- "Ben je vriend of vijand?" raasde de stakker onafgebroken, in preekerig geloei.

- "Hoei.....hoei.....wie met me is, steke zijn vinger omhoog!"
Hij deed een stap nader tot de tralies, de donkere, onrustige oogen doordringend op mij gericht. De zalvende klanken verprevelden allengs nu tot stotterend gemompel. Even was hij stil. Dan galmde hij 'n brok psalm uit: 't Hijgend hert, der jacht ontkomen.....

De bewaker kleepte inmiddels den patiënt, zoo goed mogelijk, aan, rustbrengende woordjes stamelend, zoals men ze zegt tot een steigerend paard, een angstig, kleinkind.

De gek kefte als een hond.
- "Waf-waf-waf!" zoo krijschte het, van een mensch ontzettend, geluid door de hooge ruimte.

Dan grinnikte hij een vreemd-sarcastischen lach, om eensklaps weer over te gaan tot zijn heftig dreigen:
- "Steek de vingers opde vingers op, zeg ik.....zweer bij Mohamed.....Allah is zijn profet!"

Ik stak de vingers op.
- "Zweer! Zweer! Zweer!" gilte hij fanatiek.
- "Ik zweer!" antwoordde ik nuchter.

De vuur-roode kop, in zonderlinge extase opgezet, rimpelde zich bij mijn woorden tot een zonnig lachje.

- "Da's 'n vriend! Da's 'n vriend!" juichte de zieke, zich voorover buigend tot den wachter, die zijn broek toesjorde, en hem aanstootend: - "Die is met ons.....'n vriend.....
'n vriend!"

Meteen echter was het gelaat weer tot ernst vertrokken, beefde het grof-stoere corpus.

- "Zweer nog eensnog eens!" klonk 't weer dreigend, als vertrouwde de gek, den vreemde, nog niet geheel.

- "Ik zweer!"

- "Bij Allah! Bij hem.....den grooten, grooten profeet!"

- "Bij Allah!" antwoordde ik zacht.

De patiënt was gereed. Hij kon vertrekken.

- "Kom jong!" begon ik zacht. - "Ga nou 's met me mee!"

Hij trad nader, pakte m'n hand, schudde en kneep die heftig.

- "Ga je mee?" vroeg ik weer.

- "Waarheen?" informeerde de arme wantrouwend.

- "Naar buiten! Wat rijden!"

- "Hoei.....hoei.....met hèm ga ik mee.....da's een goeie kerel.....met hèm ga ik mee.....de wachter mot ook rijje.....hahaha.....hoei.....hoei!"

We hadden hem nu meegetroond tot op den gang. Andere patiënten waren door het gillen van de gek gelokt, stonden nieuwsgierig den kranke aan te staren. Hij staakte, hen ziende, terstond zijn loopen, slingerde in vreemd gebaren zijn armen door de lucht, begon op galmende toon zijn preeken: - "Ik zeg u.....zweer.....zweer..... of anders zijt ge verdoemden!"

De sergeant, de andere militair, kwamen hun bijstand bieden.

Dreigend keek de zieke de beiden aan, krijschend:

- "Zijt ge vriend of vijand.....hoei.....hoei.....vriend, zeg je..... Steek de vingers dan omhoog, zeg ik.....en zweer, zweer bij Mohamed."

De Hospitaal-soldaat had de hand meteen naar boven gericht.

De gek pakte hem aan, drukte hem in angstige extase tegen de borst, tevreden roepend:

-“Da’s ook een goeie.....da’s ook een vriend!”

-“Zweer! zweer!” begon hij toen tegen de sergeant. Die negeerde het vreemdsoortige verzoek met ’n grinnikje. Op hetzelfde oogenblik had de lijder den gegradueerde op den schouder geslagen, ruw en woest, zoodat het dof bonkte, hem brullend verwijtend:

- “Die.....die.....is van d’n duivel bezeten.....ai, ai, ai.....daar hei de duivel.....de duivel.....ai ,ai, ai!”

De overige patiënten stonden er beverig, afkeerig en toch nieuwsgierig loerend, bij. De vreemde mensch had reeds weder ’n ander aangeklampt, rauwde schorre geluiden. We troonden hem allengs mee, wij duwden hem zachtkens vooruit, de trappen af, terwijl hij telkenmale een voorbijgaande toesprak, zalvend zijn preeken verdeunde om vervolgens uit te razen in de nabootsing van het hond-gekef, zijn somber “verdoemden, verdoemden”.

Zoo kwamen wij in het bureau van de zieken-opzichter. Nauwelijks binnen, was de stoere kerel ons reeds ontglipt, naar den vader der zieken geloopt. “Steek je vingers omhoog!” dreigde hij, het ruwe, opgezette hoofd in streng gebaar, heffend, hem, den kleineren onder-officier, doordringend aanschouwend. - “Zweer, zweer.....bij den profeet, zo ge ’n vriend zijt!”

Deze, de zieken-opzichter, duwde hem, ietwat zoet-zuur glimlachend om het onverwachte, van zich af, wilde kop-schuddend verder gaan. Maar reeds was de gek hem terzijde, sloeg de groffe hand op een der schouders van de hoofdverpleger, rengde hem om, zoodat zij beiden tegenover elkaar kwamen te staan. Meteen spooog de zieke, onder ’t uitstooten van woest-knorrige geluiden.

- “Da’s de duivel.....de duivel!” zoo gilte hij, de handen omhoog heffend.

- “Wee hem.....wee.....dezedie is van den duivel bezeten.....oei.....oei.... Da’s de duivel.....de duivel...”
Hij was nu op een stoel gesprongen, sloot de oogen, vouwde de handen als tot gebed, sprak pathetisch:

_ “ O Alla.....verlos deze van het monster.....redt den afvallige.....hoei, hoei!”

En vlijmend het gehoor, zoo gierde weer zijn honden-kef door het kleine vertrek, brulde hij uit vreemde, rauwe klanken. We hadden hem zachtkens van den stoel getrokken.

_ “Kom jong!” teemde ik. - “Ga nou mee.....we gaan rijje.”
Hij keek me elkens wantrouwend aan. Dan, als in herkenning, daverde hij de vuist bij mij op den schouder, nam mij onder den arm, luidruchtig juichend:

- “Ja, we gaan rijje.....we gaan naar de Koningin.....we gaan rijje.....maar de oppasser mot ook mee.....waar is de oppasser?”

En kracht zettend, loeide hij ’t nog eens door het groote gebouw: - “Oppasser! Oppasser!”

De deuren waren geopend. Aan de zijden van den corridor toefden groepjes verpleegden, in zekeren angst en afschuw den gek beschouwend. Buiten wachtte de vigilante. Aan mijn zijde liep de zieke naar het voertuig, de kijkers terzijde groetend, pogend te spreken, en verstemelend vreemde hakkelwoordjes, een grinnikje, sommigen dreigend met wit schuim, dat hij door de lippen perste.

Toen hij, na ’t vroolijk begroeten van den koetsier, na ’t scherp bevel tot deze:

- “Naar de Koningin.....naar Hare Majesteit,” in het rijtuig had plaats genomen, was zijn verlangend gluren naar de deur van het hospitaal, verklaarde hij dezen blik met een telkenmale herhaald:

- “Waar blijft de oppasser? In naam van den profeet.....de oppasser.....de oppasser mot mee....”

Die kwam dan ook, om nog even afscheid te nemen van zijn armen patiënt.

- "Stap in!" noodde deze.

De ander schudde zijn hoofd.

- "Stap in nou! Je mot mee.....anders ga ik ook niet!"

- "Wees nou kalm!" ried hem de verpleger zachtkens. - "Wees nou verstandig, Jan, dan komt alles goed.....Jullie gaat rijje."

- "Ja, rijje!" juichde hij, nu tevreden als een kind. - "We gaan rijje, naar de Koningin.....ik wil tot Hare Majesteit gaan.....ik wil Haar vertellen, dat we voor een rechtvaardige zaak strijden.....maar leg de wapens neer.....leg de wapens neer.....zweer, zweer.....in naam van Alah.....hoei, hoei!"

Het rijtuig rolde reeds.

- "Jullie bent vriende!" begon de rusteloze kerel weer, mij en den anderen hospitaal-soldaat de dijen beklappend.

- "Zweer nog eens.....zweer nog eens!"

Wij voldeden aan zijn verlangen.

- "Zoo is 't goed!" mijmerde hij zachtjes voor zich heen.

Dan keek hij plots, onderzoekend, den sergeant aan, schreeuwend:

- "Zweer....., as je een vriend bent....jij ook.....zweer.....zweer!"

De sergeant lachte flauwtjes.

- "Hoei! Hoei!" blafte de stumper den andere aan.

En voor wij het konden verhinderen, slingerde hij zijn beenen omhoog, liet ze neerkomen op een der schouders van den meerdere. Die zette boozemansoogen op, fronsde de wenkbrauwen, waarschuwde:

- "Niet van die dingen doen, begrepen? Anders nemen we andere maatregelen".

- "Hahaha!" grinnikte de gek.

Op 'n sukkeldrafje reed het rijtuig door de straten. Hij, de patiënt, poogde zich tot de venstertjes te wringen, wilde de ruiten betikken, voorbijgangers groeten, gillend ijzige kreten, kwam er 'n dienstmeisje voorbij. Dan trokken wij hem zachtkens in de kussens. Dan vroegen wij, kalm vermanend, het te laten, niet weer te doen. En de pootige kerel bonkte zijn vuist in onze nekken, galmde weer zijn:

- "We strijden voor 'n rechtvaardige zaak!"

En temend, de klanken verzingend, vervolgde hij:

- "Voor 'n rechtvaardige zaak strijden we.....dat za'k de Koningin zeggen.....maar leg de wapens neer.....gooit van u af.....gooit van u af!"

Weer sarde hij den sergeant met een uitdagend lachje, sprong op, kwam met zijn gelaat tot dicht bij dat van den andere, woelde efkens met zijn hand langs dien wangen.

- "Als je dat niet laat," – dreigde de meerdere – "nemen we andere maatregelen.... Dan ga je in 't buis, verstaan?"

- "Buis? Wat buis?" lachte de krankzinnige

- "Gooit van u, dat buis.....we vechten in naam van 'n rechtvaardige zaak....voor den oorlog.....voor den oorlogmaar gooit van u de wapens.....hoei, hoei....zweer, zweer.... In naam van de Koningin, in naam van den grooten profeet!"

En het slot van de tirade verklankte in een lang aangehouden hondengekef.

Zoo kwamen we aan het station....

De kerel liep rustigjes tusschen ons in, wachtte, terwijl de sergeant de papieren in orde maakte.

Aan de controle echter lichtte hij een der beambten de pet van het hoofd, wilde die zelf opzetten. En even verder begon hij, een luitenant ontdekkend, deze zijn zalvende geluiden toe te bulderen.

We troonden hem mee in de gereserveerde coupé. Ook daar vond hij geen rust. Telkens wilde hij zich naar een der vensters wringen, de menschen toespreken, die zich daar uit nieuwsgierigheid, niet beseffend het droevige van het transport, verzameld hadden.

We hielden hem terug.

- "Laat af, laat af!" zoo gilde hij dan.

- "Laat me gaan....ik wil naar Hare Majesteit.....ik wil Haar zeggen.....we strijden uit naam van een heilige zaak.....ik ben maar 'n eenvoudige timmerman.....maar Allah was ook maar

een timmerman.....ik zal Haar zeggen.....zweer.....zweer.....leg de wapens neder!”

En weer kefte zijn geluid als dat van een kermende waakhond in stillen avondstond.

We zaten nu. De trein reed.

De gek was dicht naast mij gekropen. Hij rauwde schimpscheuten tot den sergeant, wilde diens richting uit spuwen. Dan hielden wij hem in bedwang. En hij liet het wit, schuimig vocht op den grond, tusschen zijn voeten, vallen, waarschuwend: - “Jullie bent vriende.....zweer nog eens....ja, ja, zweer nog eens.....”

We zwoeren.

- “Jullie bent edele mensen.....ik zal jullie voor ’t kwaad behoeden.....trap daar niet in, in dat speeksel.....dat is van den duivel, van den duivel, versta je.....trap er niet in.....trap er niet in....hoei.... anders wordt je van den duivel bezeten, net zoo als die daar, die daar in den hoek.”

En hij wees naar den sergeant, onstuimig, bij ons weerhouden, zijn sterk lichaam die richting opworstelend.

Het was een heldere, zonnige, vroege Augustus-dag. De trein reed er door polderland, waar de slootjes en kanalen als zilveren strepen flitsten. Molentjes draaiden. In de weiden sikkelden late buitenlui nog het maisch-rijpe gras. Andere, vluggere boeren keerden het hooi in den zonneschijn. Er bolden bergjes van mat-gouden glans. Zwaar beladen karren, door schichtige paarden getrokken, hotsten en bolderden er door als geschoren velden.

De gek verdroomde er soms gansche wijlen in den luister van buiten. Plots schrok hij uit zijn gemijmer op, sloeg mij met den platte hand in de nek, lacherig mompelend:

- “Wat zou die d’r nou van zeggen....m’n meisje.....ja, ik heb ’n meisje.... Da ’k nu zoo rij.....da ’k naar de Koningin ga.....ja, ik ga naar de Koningin..... ik, Jan Kuinders.....ik, ik, ik, ik.....ik ben wel ’n eenvoudig timmerman.....maar dat was Jezus ook.....versta je?”

En verfluiserend zijn bizarre gedachten, vervolgde hij:

- "Ja, wat zal m'n meisje d'r van zegge? Ken je m'n meisje? Ken je d'r? Nee?"

- "Ik heb d'r alleen gelaten.....alleen gelaten..... m'n meisje.....hoei, hoei.....kijk die kerel daar in de hoek..... de duivel.....de satan.....ha, ha, ha.....ja, ik liet d'r alleen.....voor 'n rechtvaardige zaak, versta je..... De menschen zijn slecht.....dat zeg ik je, al ben ik nou ook maar een eenvoudige timmermansknecht, maar dat was Jezus ook, versta je.....en daarom leg de wapens neer.....leg de wapens neer!"

Minachtend keek hij den sergeant aan. In nijdig gebaar spuwde hij op den grond. Vertrouwelijk mij aanstootend, verhaalde hij weer:

- "Maar ik zal straks de Koningin d'r over spreken.....dat ie 'n duivel is.....want we strijden voor 'n rechtvaardige zaak, is niet?"

Hij keek 'n wijle dromerig naar buiten bewoog zijn hand vlak langs mijn gelaat als ving hij vliegen. Dan, zulk een gevleugeld insectje in de coupé bespiedend, wilde hij opstaan, het langs de ruiten wriemelende en zacht gonzende diertje pakken.

- "'t Was 'n vrouw in Rotterdam- preekte hij als tevoren – een vrouw in Rotterdam, zeg ik u.....ai-ai-ai.....het meisje liet ik alleen.....alleen.....maar 't was voor een rechtvaardige zaak.....zoo waarlijk helpe mij de groote profeet.....die vrouw wou me kwaad..... ze schonk me m'n kind.....'n kind, versta je.....hoei, hoei.....'n levenloos kind.....hoei, hoei.....wat zal m'n meisje d'r wel van zeggen, hè?"

- "Laat af! gilde hij dreigend. Pas op, je bent 'n goeie vriend, een reine.....Die ander daar, daar, is van d'n duivel bezeten..... die is de duivel zelf.....Kijk 'm niet an, kijk 'm niet an.....anders pakt ie je.....dan ben je verloren, voor eeuwig verdoemd!"

Hij loerde weer op 'n snorrend vliegje, kroop nog dichter tegen mij aan. Plots klapte hij met zijn hand tegen mijn gelaat, kraaide lachend, naar mijn mond wijzend:

- "Kijk hij.....kijk hij.....hij het gouwe tanden, gouwe tanden!"